

UOT 595.797

MAHİR MƏHƏRRƏMOV

**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASININ CERCERİNİ
(CRABRONIDAE: PHILANTHINAE) TRİBASININ ARILARI**

Məqalədə *Cercerini* tribasına mənsub növlərin dünyada, həmçinin Azərbaycanla qonşu olan ölkələrdən Rusiyada, İranda, Türkiyədə qeyd olunması haqqında ədəbiyyat və internet mənbələrinə əsasən məlumatlar verilir. Tədqiqat işi ayrı-ayrı illərdə muxtar respublikasının müxtəlif ərazilərindən toplanılmış, Rusiya Elmlər Akademiyasının Uzaq Şərq Bölməsi Biomüxtəliflik Elmi Mərkəzinin, AMEA Zoologiya İnstitutunun, AMEA Naxçıvan Bölməsi Bioresurslar İnstitutunun kolleksiya fondunda saxlanılan materialların əsasında yerinə yetirilmişdir. 2018-2019-cu tədqiqat illərində muxtar respublikanın 6 rayonunun 23 kəndinin 27 nöqtəsində *Cercerini* tribasının 1 cinsə mənsub 21 növünün yayıldığı aşkar edilmişdir. Növlərin toplanıldığı ərazilərin koordinatları və yüksəklikləri qeyd olunmuşdur. Həmçinin növlərin dünyada yayılması, tapıldığı yüksəklik zonaları və landşaftlar müəyyən edilmişdir. Əksər növlərin südləyənkimilər və paxlalılar fəsilələrinə mənsub bitkilərin çiçəklərinə üstünlük verdiyi müşahidə edilmişdir. *Cerceris bupresticida* Dufour, 1841; *Cerceris flavicornis* Brulle, 1833; *Cerceris quadricincta* (Panzer, 1799); *Cerceris rubida* (Jurine, 1807); *Cerceris sabulosa* (Panzer, 1799) və *Cerceris specularis* A. Costa, 1867 digər növlərə nisbətən əksər landşaft tiplərində rast gəlinən çoxsaylı növlər olmuşdur.

Açar sözlər: düzənlik, dağ-kserofit, landşaft, südləyən, *Cerceris*.

Giriş. Dünyada *Cercerini* tribasının 2 cinsi (*Cerceris* Latreille, 1802; *Eucerceris* Cresson, 1865) 914 növü məlumdur [4]. Rusiyada tribanın 1 cinsə mənsub 62 növü [1, s. 252], Türkiyədə 1 cinsə mənsub 34 növü [8, s. 1-51], İranda isə 1 cinsə mənsub 53 növü qeyd edilmişdir [5, s. 14-2].

Azərbaycanın *Cercerini* tribasının arıları hazırkı dövrə qədər zəif öyrənilmişdir. *Cerceris bupresticida* Dufour, 1841; *Cerceris fodiens* Eversmann, 1849; *Cerceris media* Klug, 1835; *Cerceris quadricincta* (Panzer, 1799); *Cerceris quinquefasciata* (Rossi, 1792); *Cerceris rubida* (Jurine, 1807); *Cerceris sabulosa* (Panzer, 1799) növləri 1916-cı ildə A.V.Şestakov tərəfindən Azərbaycanın bir sıra ərazilərindən (Göygöl, Ordubad, Gəncə və s.) toplanılmışdır [7, s. 229-236]. 2000-ci ildə Şmit Göygöldən *Cerceris odontophora* Schletterer, 1887 və *Cerceris albicolor* Shestakov, 1918 növlərini [6, s. 305], Dolfus 2018-ci ildə Qobustandan *Cerceris conica* Shestakov, 1918 növünü qeyd etmişdir [2, s. 1148]. Naxçıvan Muxtar Respublikasının *Crabronidae*-lərinin faunistik siyahısında bu tribanın 21 növü aşkar olunmuşdur [3, s. 1-24].

Material və metodika. Tədqiqat işi 2018-2019-cu illərdə muxtar respublikanın bir sıra ərazilərindən toplanılmış nümunələrin əsasında yerinə yetirilmişdir. Aşağıda nümunələr toplanılmış ərazilərin koordinatları verilmişdir.

Babək: Şıxmahmud, 39°15'N 45°25'E; Sirab, 39°18'N 45°31'E; Sirab, 39°18'N 45°32'E; Qahab, 39°15'N 45°31'E; Göynük, 39°18'N 45°40'E; Payız, 39°26'N 45°22'E.

Culfa: Güllüstan, 38°58'N 45°36'E; Darıdağ, 38°59'N 45°40'E; DİZə, 39°03'N 45°45'E; Qazancı, 39°13'N 45°41'E; Milax, 39°15'N 45°43'E; Teyvaz, 39°15'N 45°46'E; Teyvaz, 39°14'N 45°46'E.

Şahbuz: Sələsüz, 39°20'N 45°45'E; Badamlı, 39°25'N 45°31'E; Külüs, 39°21'N 45°37'E; Zərnətün, 39°31'N 45°46'E; Şahbuzkənd, 39°23'N 45°32'E; Biçənək, 39°31'N

45°46'E; Batabat, 39°31'N 45°47'E; Keçili, 39°22'N 45°43'E; Qızıl Qışlaq, 39°28'N 45°35'E.

Kəngərli: Qarabağlar, 39°25'N 45°13'E; Çalxanqala, 39°25'N 45°15'E.

Şərur: Axura, 39°33'N 45°13'E.

Ordubad: Ağdərə, 39°06'N 45°54'E; Nürgüt, 39°13'N 45°53'E.

Muxtar respublikanın 6 rayonunun 23 kəndinin 27 nöqtəsindən M.M.Məhərrəmov, A.B.Bayramov, M.Y.Proşalikin və X.Ə.Əliyev tərəfindən entomoloji tor və Merike tələləri ilə 362 nümunə toplanılmışdır. Nümunələrin təyini Rusiya Elmlər Akademiyasının Uzaq Şərq Bölməsi Biomüxtəliflik Elmi Mərkəzinin Entomologiya laboratoriyasında, AMEA Zoologiya İnstitutunun Quru onurğasızları laboratoriyasında, AMEA Naxçıvan Bölməsi Bioresurslar İnstitutunun Zooloji tədqiqatlar şöbəsində aparılmışdır. Növlərin təsnifatı Pulavskiyə [4], dünyada yayılması isə Antropov və başqalarına görə verilmişdir [1, s. 252-255].

Alınmış nəticələrin müzakirəsi. Tədqiqat illərində muxtar respublikanın 6 rayonunun 23 kəndinin 27 nöqtəsində *Cercerini* tribasının 1 cinsə mənsub 21 növünün yayıldığı aşkar edilmişdir. Növlərin toplanıldığı ərazilərin yüksəklikləri qeyd olunmuşdur. Həmçinin növlərin dünyada yayılması, tapıldığı yüksəklik zonaları və landşaftlar müəyyən edilmiş, hansı bitkilərin çiçəkləri üzərində daha çox rast gəlinməsinin müşahidəsi aparılmışdır.

Fəsilə: *Crabronidae* Latreille, 1802

Yarımfəsilə: *Philanthinae* Latreille, 1802

Triba: *Cercerini* Lepeletier de Saint Fargeau, 1845

Cins: *Cerceris* Latreille, 1802

Cerceris albicolor Shestakov, 1918

Material: Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 30.07.2018, 2♂; Culfa, Güllüstan, 740 m., 26.07.2018, 1♀; Culfa, Milax, 1430 m., 27.07.2018, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Türkiyə, Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxıstan.

Qeyd: Düzənlik və alçaq dağlıq yarımsəhra, orta dağlıq dağ-kserofit landşaftlarında tapılmışdır.

Cerceris arenaria (Linnaeus, 1758)

Material: Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 2♂; Şərur, Axura, 1640 m., 13.06.2019, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Qafqaz, Türkiyə, İsrail, İran, Orta Asiya, Qazaxıstan, Monqolustan, Çin, Koreya Yarımadası, Yaponiya.

Qeyd: Alçaq dağlıq və orta dağlıq dağ-kserofit landşaftlarında tapılmışdır. Yamaclarda bitən efemer bitkilərin çiçəkləri üzərində rast gəlinir.

Cerceris bicincta (Klug, 1835)

Material: Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 1♂; Kəngərli, Qarabağlar, 1270 m., 13.06.2019, 1♀; Culfa, Teyvaz, 1880 m., 15.06.2019, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Türkiyə, Azərbaycan, İsrail, Əfqanıstan, Pakistan, Orta Asiya, Qazaxıstan, Monqolustan, Çin, Koreya yarımadası.

Qeyd: Alçaq dağlıq dağ-kserofit və orta dağlıq dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənin və paxlalıların çiçəkləri üzərində daha çox rast gəlinir.

Cerceris bupresticida (Dufour, 1841)

Material: Babək, Şıxmahmud, 940 m., 30.07.2018, 1♂; Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 22-23.07.2018, 2♂; 30.07.2018, 1♀, 3♂; Şahbuz, Sələsüz, 1125 m., 23-25.07.2018, 3♂; Şahbuz, Biçənək, 2000 m., 23-24.07.2018, 1♂; Culfa, Milax, 1430 m., 27.07.2018, 1♂;

Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 28.07.2018, 19♂; Ordubad, Nürgüt, 1900 m., 29.07.2018, 2♂; Babək, Sirab, 1090 m., 10.06.2019, 5♂; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 3♂; Babək, Şıxmahmud, 940 m., 14.06.2019, 1♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 1♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 18.06.2019, 2♂; Culfa, Teyvaz, 1645 m., 15.06.2019, 1♂; Culfa, Darıdağ, 900 m., 20.06.2019, 1♂; Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 17.06.2019, 2♀; Şahbuz, Badamlı, 1290 m., 19.06.2019, 2♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Qafqaz, Türkiyə, İordaniya, Livan, İsrail, İraq, İran, Əfqanıstan, Orta Asiya, Qazaxıstan, Monqolustan, Çin.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra, alçaq dağlıq və orta dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Üzərlik, yulğun, yabanı yerkökü və südləyən bitkilərinin çiçəkləri üzərində daha çox rast gəlinir.

Cerceris circularis (Fabricius, 1804)

Material: Babək, Şıxmahmud, 940 m., 30.07.2018, 1♂; Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 22-23.07.2018, 1♀.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Türkiyə, Azərbaycan, Suriya, İsrail, İran, Türkmənistan, Özbəkistan, Qazaxıstan, Monqolustan.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra, alçaq dağlıq dağ-kserofit landşaftlarında tapılmışdır. Keşniş, şüyüd, yabanı yerkökü və südləyən bitkilərinin çiçəkləri üzərindən tutulmuşdur. Merike tələlərinə asanlıqla düşürlər.

Cerceris conica (Shestakov, 1918)

Material: Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 18.06.2019, 1♀; Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 17.06.2019, 4♂; Şahbuz, Keçili, 1800 m., 19.06.2019, 1♀.

Dünyada yayılması: Rusiya, Türkiyə, Azərbaycan, Türkmənistan.

Qeyd: Orta dağlıq dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftında tapılmışdır. Çayboyu sahələrdə bitən bitkilərin çiçəkləri üzərindən tutulmuşdur.

Cerceris eryngii (Marquet, 1875)

Material: Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 5♂; 12.06.2019, 2♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 1♂; Babək, Göynük, 1680 m., 12.06.2019, 3♂; Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 17.06.2019, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Türkiyə, Azərbaycan, İsrail, İran, Türkmənistan, Tacikistan, Özbəkistan, Qazaxıstan.

Qeyd: Alçaq dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Südləyən və yabanı yerkökü bitkisinin çiçəkləri üzərində daha çox rast gəlinir.

Cerceris fimbriata (Rossi, 1790)

Material: Culfa, Dizə, 965 m., 20.06.2019, 1♀.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Gürcüstan, Azərbaycan, Türkiyə, Suriya, İsrail, Əfqanıstan, Pakistan, Türkmənistan, Tacikistan, Özbəkistan, Qazaxıstan, Monqolustan.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra landşaftında tapılmışdır. Efemer bitkilərin çiçəkləri üzərindən tutulmuşdur.

Cerceris flavicornis (Brulle, 1833)

Material: Babək, Sirab, 1090 m., 10.06.2019, 1♂; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 6♂; 12.06.2019, 2♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 1♀; Kəngərli, Qarabağlar, 1270 m., 13.06.2019, 1♂; Kəngərli, Çalxanqala, 1445 m., 13.06.2019, 1♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 14.06.2019, 2♂; Culfa, Gülüstan, 740 m., 16.06.2019, 4♂; Şahbuz, Külüs, 1395 m.,

19.06.2019, 1♂; Culfa, Dizə, 965 m., 20.06.2019, 2♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Gürcüstan, Türkiyə, Azərbaycan, İsrail, Orta Asiya, Qazaxıstan, Monqolustan, Çin.

Qeyd: Düzənlik yarımsəhra, alçaq dağlıq və orta dağlıq dağ-kserofit landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin, paxlalıların və efemer bitkilərin çiçəkləri üzərində tez-tez rast gəlinir.

Cerceris fodiens (Eversmann, 1849)

Material: Babək, Sirab, 1090 m., 10.06.2019, 1♂; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 10♂ 12.06.2019, 1♀, 4♂; 18.06.2019, 1♂; 21.06.2019, 1♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 5♀, 3♂; Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 14.06.2019, 1♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 14.06.2019, 1♂; Culfa, Gülistan, 740 m., 16.06.2019, 1♀.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Azərbaycan, Türkmənistan, Tacikistan, Özbəkistan, Qazaxıstan.

Qeyd: Düzənlik yarımsəhra, alçaq dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit çəmən-kolluq, landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin və yabanı yerkökünün çiçəkləri üzərindən tutulmuşdur.

Cerceris lunata (A.Costa, 1867)

Material: Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 22-23.07.2018, 2♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Türkiyə, Azərbaycan, Suriya, İsrail, Türkmənistan, Tacikistan, Özbəkistan, Qazaxıstan.

Qeyd: Alçaq dağlıq dağ-kserofit landşaftında tapılmışdır. Əsasən yabanı yerkökünün çiçəkləri üzərindən tutulmuşdur.

Cerceris media (Klug, 1835)

Material: Culfa, Gülistan, 740 m., 26.07.2018, 1♂; 16.06.2019, 1♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Türkiyə, Azərbaycan, İran, Türkmənistan, Tacikistan, Özbəkistan, Qazaxıstan.

Qeyd: Düzənlik yarımsəhra, alçaq dağlıq dağ-kserofit landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin və paxlalıların çiçəkləri üzərində tez-tez rast gəlinir.

Cerceris odontophora (Schletterer, 1887)

Material: Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 22-23.07.2018, 1♀; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 3♂; 12.06.2019, 2♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 14.06.2019, 1♂; 18.06.2019, 1♀; Culfa, Teyvaz, 1645 m., 15.06.2019, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Azərbaycan, Türkiyə, İran, Tacikistan, Qazaxıstan, Çin.

Qeyd: Alçaq dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin, paxlalıların və yabanı yerkökünün çiçəkləri üzərindən tutulmuşdur.

Cerceris quadricincta (Panzer, 1799)

Material: Şahbuz, Keçili, 1800 m., 22.07.2018, 4♀, 1♂; Şahbuz, Biçənək, 2000 m., 23-24.07.2018, 4♂; Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 28.07.2018, 2♀, 7♂; Ordubad, Nürgüt, 1900 m., 29.07.2018, 2♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 18.06.2019, 1♀; Culfa, Qazançı, 1300 m., 15.06.2019, 1♀, 1♂; Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 17.06.2019, 2♂; Şahbuz, Qızıl Qışlaq, 1460 m., 19.06.2019, 1♀.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Qafqaz, Türkiyə, İsrail, İraq, İran, Əfqanıstan, Orta Asiya, Qazaxıstan.

Qeyd: Orta dağlıq dağ-kserofit, dağ-kserofit çəmən-kolluq və dağ-meşə, landşaftlarında tapılmışdır. Paxlalıların çiçəkləri üzərində tez-tez rast gəlinir.

Cerceris quinquefasciata (Rossi, 1792)

Material: Şahbuz, Batabat, 2100 m., 24.07.2018, 1♀; Babək, Göynük, 1680 m., 12.06.2019, 2♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 14.06.2019, 1♂; 18.06.2019, 3♂; Şahbuz, Qızıl Qışlaq, 1460 m., 19.06.2019, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan.

Qeyd: Orta dağlıq dağ-kserofit və dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Paxlalıların çiçəkləri üzərində tez-tez rast gəlinir.

Cerceris rubida (Jurine, 1807)

Material: Şahbuz, Sələsüz, 1125 m., 23-25.07.2018, 3♂; Culfa, Milax, 1430 m., 27.07.2018, 1♀; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 1♂; 18.06.2019, 2♂; Babək, Şıxmahmud, 940 m., 14.06.2019, 1♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 6♀, 4♂; Culfa, Teyvaz, 1880 m., 15.06.2019, 1♂; Culfa, Güllüstan, 740 m., 16.06.2019, 4♂; Şahbuz, Badamlı, 1290 m., 19.06.2019, 1♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Qafqaz, Türkiyə, Suriya, İordaniya, İsrail, İraq, İran, Əfqanıstan, Orta Asiya, Qazaxıstan, Koreya yarımadası.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra, alçaq dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit və dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin, paxlalıların və yulğunun çiçəkləri üzərində tez-tez rast gəlinir. Merike tələlərinə asanlıqla düşürlər.

Cerceris rybyensis (Linnaeus, 1771)

Material: Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 1♀; 18.06.2019, 1♀; Şahbuz, Keçili, 1800 m., 19.06.2019, 1♀.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Gürcüstan, Azərbaycan, Türkiyə, Suriya, İran, Türkmənistan, Tacikistan, Özbəkistan, Qazaxıstan, Koreya Yarımadası, Yaponiya, Hindistan.

Qeyd: Orta dağlıq dağ-kserofit və dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin çiçəklərinə üstünlük verir.

Cerceris sabulosa (Panzer, 1799)

Material: Babək, Şıxmahmud, 940 m., 20.07.2018, 1♂; 30.07.2018, 1♀; 14.06.2019, 1♂; Şahbuz, Keçili, 1800 m., 22.07.2018, 2♀, 1♂; Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 22-23.07.2018, 1♀, 4♂; 30.07.2018, 2♂; Şahbuz, Biçənək, 2000 m., 23-24.07.2018, 1♂; Şahbuz, Kolanı, 1300 m., 24.07.2018, 1♀; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 24-25.07.2018, 3♂; 18.06.2019, 2♂; Culfa, Güllüstan, 740 m., 26.07.2018, 1♀; 16.06.2019, 1♀, 1♂; Culfa, Qazançı, 1300 m., 26-27.07.2018, 2♂; 15.06.2019, 4♂; Culfa, Milax, 1430 m., 27.07.2018, 3♂; Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 28.07.2018, 2♀; 17.06.2019, 2♀, 7♂; Ordubad, Nürgüt, 1900 m., 29.07.2018, 4♂; Babək, Sirab, 1090 m., 10.06.2019, 1♂; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 1♂; 12.06.2019, 1♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 1♀, 1♂; Culfa, Teyvaz, 1645 m., 15.06.2019, 3♂.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Qafqaz, Türkiyə, Livan, İsrail, İraq, İran, Əfqanıstan, Pakistan, Orta Asiya, Qazaxıstan, Monqolustan, Çin, Koreya yarımadası, Hindistan.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra, alçaq dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit, dağ-kserofit çəmən-kolluq və dağ-meşə landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin, paxlalıların,

həmçinin şüyüdün, keşnişin çiçəklərinə üstünlük verir. Merike tələlərinə asanlıqla düşürlər.

Cerceris specularis (A.Costa, 1867)

Material: Babək, Sirab, 1090 m., 10.06.2019, 4♀, 3♂; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 7♀, 6♂; 12.06.2019, 10♀, 2♂; 18.06.2019, 5♀, 2♂; Babək, Payız, 1225 m., 11.06.2019, 4♂; Babək, Qahab, 1045 m., 12.06.2019, 2♀; Babək, Göynük, 1680 m., 12.06.2019, 8♂; Şərur, Axura, 1640 m., 13.06.2019, 2♂; Kəngərli, Qarabağlar, 1270 m., 13.06.2019, 1♀, 1♂; Kəngərli, Çalxanqala, 1445 m., 13.06.2019, 1♂; Şahbuz, Şahbuzkənd, 1140 m., 14.06.2019, 1♀, 1♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 14.06.2019, 7♂; 18.06.2019, 11♂; Culfa, Teyvaz, 1645-1880 m., 15.06.2019, 5♂; Şahbuz, Keçili, 1800 m., 19.06.2019, 2♂; Şahbuz, Külüs, 1395 m., 19.06.2019, 4♀, 1♂; Şahbuz, Qızıl Qışlaq, 1460 m., 19.06.2019, 1♀.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Şimali Afrika, Gürcüstan, Türkiyə, Azərbaycan, İordaniya, İsrail, Səudiyyə Ərəbistanı, Yəmən, İraq, İran, Əfqanıstan, Türkmənistan, Tacikistan, Özbəkistan, Qazaxıstan.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra, alçaq dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit və dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin çiçəklərinə üstünlük verir.

Cerceris straminea Dufour, 1854

Material: Babək, Şıxmahmud, 940 m., 30.07.2018, 1♀; Culfa, Gülüstan, 740 m., 26.07.2018, 3♂.

Dünyada yayılması: Azərbaycan, İraq, Özbəkistan, Qazaxıstan, Oman, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Yəmən, Misir, Səudiyyə Ərəbistanı.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra landşaftında tapılmışdır. Şüyüdün çiçəklərinə üstünlük verir.

Cerceris stratiotes (Schletterer, 1887)

Material: Babək, Sirab, 1090 m., 10.06.2019, 1♂; Babək, Sirab, 1250 m., 10.06.2019, 2♂; Şahbuz, Zərnətün, 1550 m., 18.06.2019, 1♀, 1♂; Culfa, Teyvaz, 1645 m., 15.06.2019, 1♂; Ordubad, Ağdərə, 2000 m., 17.06.2019, 2♂; Şahbuz, Badamlı, 1290 m., 19.06.2019, 1♀; Culfa, Dizə, 965 m., 20.06.2019, 1♀.

Dünyada yayılması: Avropa, Rusiya, Türkiyə, Azərbaycan, Qırğızıstan.

Qeyd: Düzenlik yarımsəhra, alçaq dağlıq dağ-kserofit, orta dağlıq dağ-kserofit və dağ-kserofit çəmən-kolluq landşaftlarında tapılmışdır. Südləyənlərin və paxlalıların çiçəklərinə üstünlük verir.

Nəticələr. 2018-2019-cu tədqiqat illərində muxtar respublikanın 6 rayonunun 23 kəndinin 27 nöqtəsində *Cercerini* tribasının 1 cinsə mənsub 21 növünün yayıldığı aşkar edilmişdir. Növlərin toplanıldığı ərazilərin koordinatları və yüksəklikləri qeyd olunmuşdur. Həmçinin növlərin dünyada yayılması, tapıldığı yüksəklik zonaları və landşaftlar müəyyən edilmişdir. Əksər növlərin südləyənkimilər və paxlalılar fəsilələrinə mənsub bitkilərin çiçəklərinə üstünlük verdiyi müşahidə edilmişdir. *Cerceris bupresticida* Dufour, 1841; *Cerceris flavicornis* Brulle, 1833; *Cerceris quadricincta* (Panzer, 1799); *Cerceris rubida* (Jurine, 1807); *Cerceris sabulosa* (Panzer, 1799) və *Cerceris specularis* A. Costa, 1867 digər növlərə nisbətən əksər landşaft tiplərində rast gəlinən çoxsaylı növlər olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Antropov A.V., Astafurova Yu.V., Belokobylskij S.A. and etc. Byvaltsev A.M., Danilov Yu.N., Dubovikoff D.A., Fadeev K.I., Fateryga A.V., Kurzenko N.V., Lelej A.S., Levchenko T.V., Loktionov V.M., Mokrousov M.V., Nemkov P.G., Proshchalykin M.Yu., Rosa P., Sidorov D.A., Sundukov Yu.N., Yusupov Z.M., Zaytseva L.A. Annotated catalogue of the *Hymenoptera* of Russia. V. I: *Symphyta* and *Apocrita: Aculeata*, Saint Petersburg, 2017, Supp. № 6, 475 p.
2. Dollfuss H. The sphecoid wasps of the genus *Cerceris* Latreille, 1802 of the Biologie zentrum Linz – collection in Linz, Austria, from the Palearctic Region (Part I: *Hymenoptera, Apoidea, Crabronidae*) // Linzer Biologische Beiträge, 2018, v. 50, p. 1125-1170.
3. Mokrousov M.V., Proshchalykin M.Yu., Aliyev Kh.A., Maharramov M.M. To the knowledge of digger wasps (*Hymenoptera: Crabronidae*) of Nakhchivan Autonomous Republic of Azerbaijan // Far Eastern Entomologist, 2019, № 394, pp. 1-24.
4. Pulawski W.J. Catalog of *Sphecidae* sensu lato. 2021. Available through: <https://www.calacademy.org/scientists/projects/catalog-of-sphecidae> (Accessed 16 February 2021).
5. Sadeghi M., Fallahzadeh M., Ostovan H., Ljubomirov T., Hesami Sh. Revised checklist of the genus *Cerceris* (*Hymenoptera: Crabronidae*) of Iran // Far Eastern Entomologist, 2019, № 395, pp. 14-22.
6. Schmidt K. Bestimmungstabelle der Gattung *Cerceris* Latreille, 1802 in Europa, dem Kaukasus, Kleinasien, Palästina und Nordafrika (*Hymenoptera, Sphecidae, Philanthinae*) // Stapfia, 2000, v. 71, pp. 1-325.
7. Shestakov A.V. Sur la distribution des especes du genre *Cerceris* Latr. au Caucase (*Hymenoptera, Crabronidae*) // Izvestiya Kavkazskogo Muzeya, 1916, No 10, pp. 229-236.
8. Yıldırım E., Ljubomirov T., Özbek H., Yüksel M. New data on Spheciformes fauna (*Hymenoptera: Ampulicidae, Sphecidae, Crabronidae*) of Turkey // Journal of Insect Biodiversity, 2016, v. 4, № 3, pp. 1-51.

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: mahir_maherramov@mail.ru

Mahir Maharramov

**DIGGER WASPS OF THE *CERCERINI* (*CRABRONIDAE: PHILANTHINAE*)
TRIBE OF THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC**

The paper on literary information and internet data provides reports on the registration of species of the tribe *Cercerini* in the world, as well as in the neighboring countries of Azerbaijan - Russia, Iran and Turkey. The research work was carried out on the basis of collected in some years from different territories of the autonomous republic and stored in the collection funds of the Biodiversity Scientific Center of the Far Eastern Branch of the Russian Academy of Sciences, the Zoological Institute of the National Academy of Sciences of Azerbaijan and the Institute of Bioresources of the Nakhchivan Department materials. In

2018-2019 twenty-one species of the tribe *Cercerini*, belonging to one genus, were found in 27 points of 23 villages in 6 districts of the Autonomous Republic. The coordinates and the altitude of points of finds of species are noted. The distribution of species in the world, inhabited high-altitude zones and landscapes have been established. Most species have been observed to prefer flowers to plants belonging to the Euphorbia and Leguminous families. Compared with other species *Cerceris bupresticida* Dufour, 1841; *Cerceris flavicornis* Brulle, 1833; *Cerceris quadricincta* (Panzer, 1799); *Cerceris rubida* (Jurine, 1807); *Cerceris sabulosa* (Panzer, 1799) and *Cerceris specularis* A. Costa, 1867 are numerous species found in most landscape types.

Keywords: Plain, mountain-xerophytic, landscape, spurge, *Cerceris*.

Махир Магеррамов

РОЮЩИЕ ОСЫ ТРИБЫ *CERCERINI* (*CRABRONIDAE: PHILANTHINAE*) НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье по литературным источникам и данным интернета рассмотрены сведения о регистрации видов трибы *Cercerini* в мире, а также в соседних с Азербайджаном странах – России, Иране и Турции. Исследовательская работа выполнена на основе собранных в отдельные годы с разных территорий автономной республики и хранившихся в коллекционных фондах Научного Центра Биоразнообразия Дальневосточного Отделения Российской Академии Наук, Зоологического Института НАН Азербайджана и Института Биоресурсов Нахчыванского Отделения материалов. В 2018-2019 гг. 21 вид трибы *Cercerini*, принадлежащих к 1 роду, обнаружен в 27 точках 23 селений 6 районов автономной республики. Отмечены координаты и высотность пунктов находок видов. Установлены распространение видов в мире, обитаемые ими высотные зоны и ландшафты. Было замечено, что большинство видов предпочитают цветы растений, принадлежащих к семействам молочайных и бобовых. По сравнению с другими видами *Cerceris bupresticida* Dufour, 1841; *Cerceris flavicornis* Brulle, 1833; *Cerceris quadricincta* (Panzer, 1799); *Cerceris rubida* (Jurine, 1807); *Cerceris sabulosa* (Panzer, 1799) и *Cerceris specularis* A. Costa, 1867 многочисленные виды, встречающиеся в большинстве ландшафтных типов.

Ключевые слова: равнина, горно-ксерофитный, ландшафт, молочай, *Cerceris*.

(*Biologiya üzrə elmlər doktoru İsmayıl Məmmədov tərəfindən təqdim edilmişdir*)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 27.04.2021

Son variant 25.05.2021